

НЕВЕРБАЛЬНА СЕМІОТИКА В ТЕЛЕВІЗІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Ірина Пуцята

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
буль. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,
e-mail: iryska_2010-15@mail.ru*

Звернено увагу на невербальні елементи в телевізійній продукції центральних каналів, показано основні засади використання знакової системи у творчо-виробничій діяльності журналістів.

Ключові слова: всеукраїнські канали, знаки, символи, погляд, міміка, жести, поза.

Духовні цінності, критерії оцінювання, думки та вчинки інформаційне суспільство XXI ст. формує під систематичним впливом отриманим від усіх засобів масової інформації. Домінуючим є телебачення. Телебачення “виникло та розвинулося як засіб задоволення певних потреб суспільства, зокрема потреб в оперативній інформації з різних сфер життя, у вираженні та формуванні громадської думки, в освіті та вихованні, естетичному збагаченні та розвагах” [2, с. 37]. Телевізійна культура увійшла в життя мільйонів людей через важливу особливість – довірливому сприйняттю телевізійного спілкування, одночасного впливу екранної інформації на зір, слух, що синтезує всі можливі сприйняття тексту людиною.

З розвитком телебачення зросла потреба у використанні результатів науки про невербальну комунікацію та її поєднання з вербальною. Розуміння їхньої ролі у формуванні інформаційного простору дає змогу розглядати аудіовізуальні компоненти як знаки. За Оленою Петровою, знак – це матеріальний, чуттєво сприйманий предмет (явище, дія), що виступає у процесі пізнання та спілкування представником іншого предмета чи явища й дає змогу приймати, зберігати, перетворювати та передавати інформацію про заміщений предмет або дію [3, с. 26]. Семіотичний підхід виявляє закономірності функціонування невербальних та вербальних засобів як комунікативних знаків. Усвідомлення того, що чинники, які безпосередньо супроводжують мовлення, потрібно розглядати в контексті лінгвістичних досліджень чітко виражених у “Тезах Празького гуртка” [5, с. 25], в якому вчені звертали увагу на те, що треба систематично вивчати жести, які супроводжують та доповнюють усні прояви мовця при його безпосередньому спілкуванні зі слухачем.

Український науковець Тетяна Анохіна детально аналізує невербальні коди, зазначаючи, що “спектр невербальних кодів досить широкий, оскільки він охоплює такі реакції, як *такестичну* (плескання, поцілунок, дотики), *проксемічну* (використання просторових локальних чинників), *просодичну* (фізіологічні паузи, характеристики голосу), *кінетичну* (манера вдягатися, зачіска, мова тіла), *психолого-фізіологічну* (кашель, плач, сміх)” [1, с. 6].

Вдалим прикладом для аналізу невербальних сигналів є програма “В гостях у Дмитра Гордона”. В одній з програм ведучий запитує Сергія Хрущова про його розуміння об’єктивної інформації. Ось що він відповідає: “Це бажання вільної людини – говорити те, що вона вважає за потрібне і бути почутою. Проте, якщо робиш свою справу відповідально, слід розуміти, де закінчується твоє “я””. У цей час журналіст слухає відповідь на своє питання, сидючи глибоко у кріслі з схрещеними на грудях руками. Ми можемо спостерігати, що гість починає хвилюватися і у нього, напевно, з’являється передчуття, що його повідомлення безуспішне (В гостях у Дмитра Гордона. – Перший Національний. 12.10.13.).

Невербальна поведінка ведучого підкреслює його приховане ставлення до певних питань. Приміром, на одному з ефірів Михайло Поплавський підсумував, що для “української пісні ефір виділяють за залишковим принципом...”, на що журналіст зайняв таку комунікативну позицію: його голова нахилена, один палець підпирає щоку, інший прикриває рот, ліва рука лежить поперек тіла, ніби захищаючи його, ноги схрещені. Це є підтвердженням того, що ведучий ставиться до гостя студії дещо упереджено. Обличчя Дмитра Гордона так і промовляє: “Мені не подобається, що ви говорите, і я з вами не згідний” (“В гостях у Дмитра Гордона”. 12.10.13.).

Майже непомітний і водночас дуже важливий невербальний сигнал – це знак переданий долонею людини. Такий прийом характерний ведучій новин Наталії Мосейчук, зокрема повідомлення про традиційну українську прикрасу-гердану: “свято Великодня наближається і ще можна встигнути потішити себе або близьких та друзів одним з символів рідної України” (“ТСН”. 25.03.13. 1+1) ведуча супроводжує командним положенням долоні вгору, що має ненав’язливу природу та імponує глядачам. Журналісти телеканалу “Інтер” – Андрієвський Володимир та Бондарчук Ольга демонструють перевагу над глядачами, їхні долоні завжди повернені до низу. У глядачів цей знак викликає роздратування, відчуття ворожнечі, стверджує Алан Піз (“Новини”. 24.09.12. Інтер).

У Любові Добровольської, іноді, пальці руки стиснуті в кулак і разом з виставленим вказівним пальцем конфігурація стає схожою на своєрідну палицю, за допомогою якої людину примушують підпорядковуватися. Цей жест може викликати роздратування у глядачів, особливо, якщо він збігається із сказаними словами: “Нам бракує впевненості в тому, що ми господарі на своїй землі. Людям потрібно про це нагадувати, щоб вони вчилися поважати себе” (Підсумки дня. 10.10.13. Перший національний).

Елементи зверхності з гостями студії можна спостерігати у журналістки “Першого національного” Наталі Городенської (Секрети успіху з Наталею Городенською. 07.10.13. Перший Національний). Її авторський знак – зчеплені пальці, що означає розчарування і бажання сховати своє негативне ставлення. Це можна спостерігати у розмові з ветераном Великої Відчизняної війни Валентином Морозом: “Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів ”.

Жест – дотик до носа, витончений прихований засіб не виказувати своїх істинних думок. Одне з пояснень природи цього жесту полягає в тому, що коли погані думки проникають у свідомість, підсвідомість наказує руці прикрити рот, але в останній мо-

мент, з бажання замаскувати цей жест, рука відсмикується від рота і виходить легкий дотик до носа. Цей жест говорить про те, що людина хоче приховати неправду. Так поводить себе Євгеній Кисельов, коли він заборонив впускати у період передвборчої кампанії лідера партії “Свободи” Олега Тягнибока. Аргументуючи ситуацію такими словами: “Керівництво заборонило брати участь цьому кандидатуві у програмі через недостатню кількість голосів” (“Велика політика з Євгенієм Кисельовим”. 15.10.12. Інтер). Жест потирання вуха викликаний бажанням слухача відгородитися від слів, поклавши руку біля або зверху вуха. Іншими варіантами дотику до вуха є потирання вушної раковини, потягування мочки вуха або згинання вуха при спробі прикрити ним слуховий отвір. Цей останній жест свідчить про те, що людина наслухалася вдосталь і хоче, очевидно, висловити свою думку. Це властиво Савіку Шустеру (“Шустер Live”. Перший Національний. 10.05.13.).

Під час перегляду програми “Віра. Надія. Любов” (“Віра. Надія. Любов”. Перший Національний. 11.03.13.) привертає увагу поведінка Іллі Ноябрьова, який підпирає щоку стиснутими в кулак пальцями, а вказівний палець впирається в скроню, така поведінка демонструє втрату інтересу до розповіді гостя, але ведучий з ввічливості хоче виглядати зацікавленим. Для його колеги Тетяни Цимбал також характерна така жестикуляція. Її вказівний палець спрямований вертикально до скроні, а великий палець підтримує підборіддя, що вказує на те, що журналістка негативно або критично ставиться до повідомлення Нелі Басенко: “ Я виховую своїх дітей за принципом всездозволеності. На мою думку, дитина з дитинства привчається до вирішення проблем самостійно”.

Не завжди вдається контролювати мову тіла і Савіку Шустеру (“Шустер-Live”. 23.01.13 Перший національний). Іноді він схрещує руки на грудях, приховуючи свої негативні відчуття, приміром, так ведучий зреагував на фразу Миколи Княжицького: “Савік, чому Микола Томенко закликає не ходити в цю студію?”

Ставлення журналістів до каналу чи глядацької аудиторії можна визначити за положенням їхньої голови. Рівно голову тримає у випуску новин Іван Костроба (“Перший національний”), демонструючи нейтральне ставлення до сказаного: “Як було повідомлено у пресі, президент НТКУ О. Савченко рішуче виступив проти спроб Верховної Ради та її функціонерів цензурувати діяльність компанії” (“Новини”. 15.10.13. Перший національний). Дещо похилена голова на бік у Єгора Гордєєва (“1+1”), що підсилює ефект співпереживання у прямому ефірі. Такий знак є приємним для глядача та сприяє довірі до ведучого (“Якщо статут НТКУ Кабмін затвердив, хоч із значним запізненням, то доручення Президента щодо створення наглядової ради зовсім проігнорував”) (“ТСН”. 25.09.13. 1+1). Голова нахилена вниз зазвичай у Ганни Гомонай (“Інтер”). Вона в такий спосіб демонструє негативне ставлення до відповідних подій. До слова: “примара, яка блукає в останні місяці Україною і називає себе опозицією, перейшла в рішучий наступ. Вона вже не обмежується жаданням крові і періодичних жертв. Їй потрібна влада в державі” (“Новини”. 24.03.13. Інтер). Погляд поверх окулярів часто демонструє Євгеній Кисельов (“Велика політика з Євгенієм Кисельовим”. 21.10.12. Інтер). Цей знак має негативне забарвлення, його трактують як критичне ставлення до глядачів чи гостей у студії.

Важливим елементом кожної телепередачі є стіл. Від його форми залежить психологічна атмосфера в студії. Досвід використання квадратного столу має програма “Легко бути жінкою” на “Першому національному”. Така форма сприяє створенню відносин суперництва та зухвалої поведінки гостей студії. Квадратні столи характерні для проведення короткої, ділової бесіди або для підкреслення відносин субординації. Співпраця швидше встановлюється з тим гостем, який сидить за столом поруч з ведучим (Легко бути жінкою”. 12.03.13. Перший Національний).

У студії програми “Секрети успіху з Наталею Городенською” стіл круглий, що відчутно створює атмосферу невимушеності та є доречним засобом проведення бесіди, тому що всі співрозмовники за столом мають однаковий простір (“Секрети успіху з Наталею Городенською”. 15.03.13. Перший Національний).

Спілкування – вияв соціальної взаємодії в основі якої лежить обмін думками, емоційний вплив, спонукання до спільної діяльності. Хоча, словесна мова є однією з основних засобів комунікативного зв’язку та невід’ємну частину її становлять невербальні засоби вираження думок, що розповідають про співрозмовника ще до того, як він заговорить. Адже за позою, мімікою, жестами можна дізнатися, що собою являє людина, що вона думає, який характер у неї. Тому, журналіст-професіонал повинен бути спостережливим, уважним, володіти навиками психоаналізу і вміти розшифровувати в комплексі “мову тіла” свого співрозмовника.

Список використаної літератури

1. Анохіна Т. О. Тенденції позначення невербальних лакун у різномовних дискурсах / Т. О. Анохіна // Філологічні трактати. – К. : Київський національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2010. – №1. – С. 5–11.
2. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика : навч. посібник / З. Є. Дмитровський [вид. 3-тє доп.]. – Львів : ПАІС, 2009. – 224 с.
3. Петрова Е. А. Визуальная психосемиотика общения : дис. д-ра психол. наук / Е. А. Петрова. – М., 2000. – 402 с. – С. 25–40.
4. Пиз Аллан. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестах // Аллан Пиз. – М. : Эксмо-Пресс, 2006. – 272 с.
5. Пражский лингвистический кружок : / [под. ред. В. А. Звегинцева]. – М. : Прогресс, 1967. – 559 с. – С. 456–458.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.13

Прийнята до друку 08.10.13.

NON-VERBAL SEMIOTICS IN TELEVISION COMMUNICATIONS

Iryna Putzyata

*Ivan Franko National University of Lviv,
Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: iryska_2010-15@mail.ru*

Considered a television production of the “1+1”, “Inter”, “First National”, “TbI” drawn attention to non-verbal symbols in television production nationwide channel, shows the basic principles of the use of a sign system in creative and productive activities of journalists.

Key words: nationwide channels, signs, symbols, eyes, facial expressions, gestures, posture.

НЕВЕРБАЛЬНАЯ СЕМИОТИКА В ТЕЛЕВИЗИОННОЙ КОМУНИКАЦИИ

Ирина Пуцята

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупринки, 49, 79044, г. Львов, Украина,
e-mail: iryska_2010-15@mail.ru*

Рассмотрено телевизионную продукцию телеканалов “1+1”, “Интер”, “Первый национальный”, обращено внимание на невербальные символы в телевизионной продукции центральных каналов, показано основные принципы использования знаковой системы в творчески производственной деятельности.

Ключевые слова: всеукраинские каналы, знаки, символы, взгляд, мимика, жесты, поза.